

Petrol ve İthalat: İthalat Kuru Petrol Fiyatları mı?

Ya petrol fiyatları sadece petrol fiyatları değilse? Yani Türkiye günde altı yüz küsür bin varil olan kendi tükettiği petrolünü üretse, dışarıdan hiç petrol ithal etmese, dış ticaret dengemize etkisi ne olur? Bu sorulara cevap aramak düşünüldüğü kadar kolay değildir ki en önemli sebebi mevcut iktisadi yapıların çok girift olmasıdır.

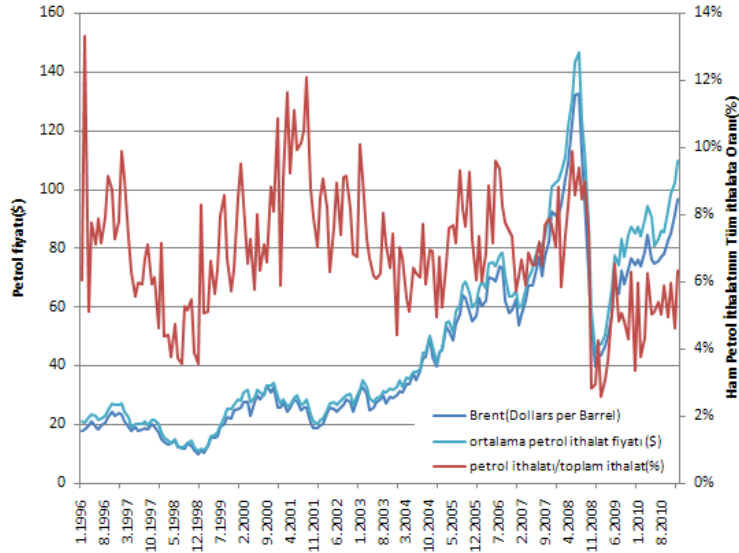
Bu çalışma 2011 yılı Mayıs ayında başlamış ve halen devam eden bir dizi çalışmanın kısa bir özeti.

Kısaca çalışmalar da adım adım şunlara bakılmıştır:

1. Türkiye'nin ithalatı, bu ithalattaki ham petrolün yeri
2. Dünya emtia fiyatları ve bu fiyatların petrol ile ilişkisi
3. Dünyadaki diğer ülkelerin ithalatlarının petrol fiyatları ile ilişkisi

Türkiye'nin İthalatı ve Ham Petrol

Hem Türkiye ithalat verileri hem de ham petrol ithalat verileri aylık olarak Türkiye İstatistik Kurumu web sitesinden erişilebilmektedir. Öncelikle bu verilerin birbiri ile ilişkisine bakmakta yarar vardır.

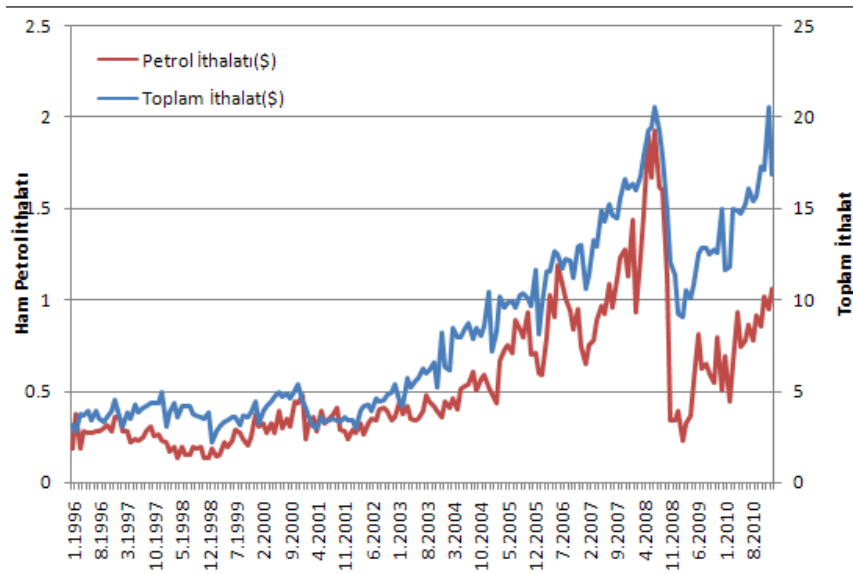

Grafik 1- Türkiye Ham petrol ithalatının Toplam ithalata oranının petrol fiyatları ile ilişkisi

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere, Türkiye ekonomisinin büyümesine bağlı olarak, petrol ithalatının toplam ithalatımızdaki oranı gittikçe düşmektedir (kırmızı çizgi). Bu düşüşün bir çok sebebi olabilir, örneğin yapısal değişim gibi. Fakat bunun bir sebebi daha olabilir ki bu da işlenmiş ürün ithalatlarıdır. Bu sebeple Türkiye'nin petrol ithalat kalemlerine de daha detaylı bakmakta yarar vardır.

2010 yılında Türkiye, “Petrol ve petrolden elde edilen ürünlerde” toplam 21 milyar dolar, “Petrol gazları, doğal gaz ve diğer mamul gazlar” ise toplam 14 milyar dolar ithalat gerçekleştirmiştir. TÜİK’in “Ham Petrol İthalatı” verileri ise 2010 yılında toplam 16 milyar dolar ithalat rakamını işaret etmektedir. Yani en kötü ihtimalle 5 milyar dolar civarında da işlenmiş ürün ithalatı bulunmaktadır denebilir. Diğer taraftan Türkiye’deki rafinerilerin, benzin fazlasını da dışarı sattığı düşünülürse, bu rakamın 5 milyar doların çok üzerinde olduğu söylenebilir.

Peki Türkiye’nin toplam ithalatı ile ham petrol ithalatı arasında bir ilişki var mıdır? Yukarıda görüldüğü üzere ham petrol ithalatı tüm ithalatın %5’inden fazlasını temsil etmektedir. (Bu değer aylara ve mevsimselliklere göre değişkenlik göstermektedir)

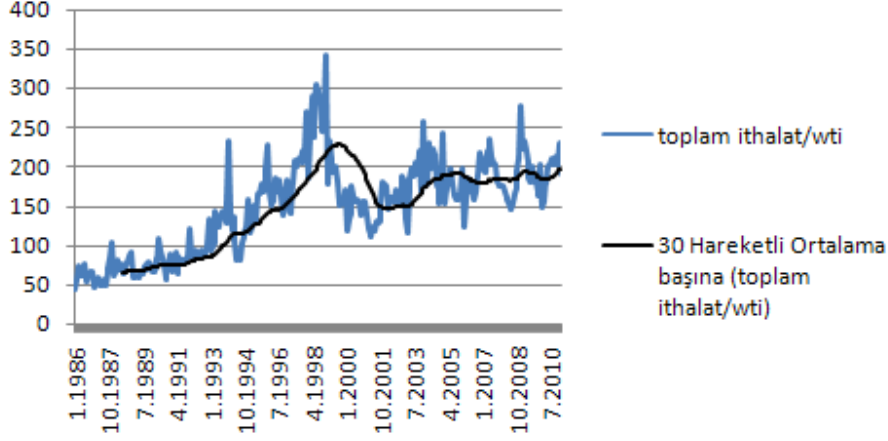
Grafik 2- Türkiye Ham petrol ithalatının ve Toplam ithalatı

Grafik 2’ye bakıldığında ise Türkiye ham petrol ithalatı ile Türkiye toplam ithalatı birlikte hareket ettiğine dair bir ilişkinin kurulabileceği görülmektedir. Bu iki seri arasındaki ilişkiyi ekonometrik araçlar yardımı ile incelediğimizde toplam ithalatın, çok büyük olmayan bir hata payı ile ham petrol ithalatının bir fonksiyonu olarak yazılabileceği görülür. Aşağıdaki Grafik-3’te bu serilerin birbirine bölümünün grafiği görülmektedir.

Grafik 3’te toplam ithalat(milyon \$) ile petrol fiyatları(\$) arasındaki çarpan ilişkisinin 150-200 bandında seyrettiği görülmektedir. Tabii ki mevsimsellikler, diğer fiyat hareketleri ve oynaklıklar bu ilişkiyi bu bandın dışına itmektedir. 30 aylık hareketli ortalamaya baktığımızda bu rakamın 185 gibi bir değere yakınsadığını görürüz. Bu da şu demek: “Bu ay petrol fiyatları (Ortalama WTI) 95\$ ise Türkiye ithalatı $185 \times 95 = 17575$ milyon \$, yada daha kısaca 17.5 milyar dolarlar civarında olabilir” demektir.

Bu ilişki bir öngörü ilişkisi olarak değil, daha çok ithalat ve petrol fiyatları arasındaki mekanizmanın çok kaba ve parmak kuralı olabilecek kadar basitleştirilmiş bir anlatımı olarak görmekte fayda vardır. Bu ilişkinin Türkiye’nin gelişmesi ile 200’lerin üzerine çıkması beklenmektedir.

toplam ithalat(milyon \$)/wti(\$)

Grafik 3- Türkiye Toplam ithalatı/WTI petrol fiyatı

Bu kısımdan çıkarılacak sonuç, Türkiye ham petrol ithalatını sıfırlasa da, ithal ettiği diğer ürünlerin ve hammaddelerin fiyatları muhtemelen petrol fiyatlarıyla değiştiği için, ithalatı hala petrol fiyatlarından etkilenecek ve petrol fiyatları sıçramaları ile cari açık artacak, fiyatların dizginlenmesi ile de cari açık yavaşlayacaktır.

Şimdi bir de dünya emtia fiyatlarının petrol fiyatları ile ilişkisini inceleyerek, yukarıdaki cümledeki “muhtemelen” kelimesine biraz açıklık getirmeye çalışalım.

Dünya Emtia Fiyatları Ve Bu Fiyatların Petrol İle İlişkisi

IMF veritabanında tüm emtiaların uzun süreli fiyat serilerini bulma imkanı bulunmaktadır. Tüm bu emtiaların, kaba birer ekonometrik metot ile incelenmesinde, sıra ile şu sonuçlar elde edilir:

1. Tüm bir emtia fiyat indeksi petrol fiyatları ile birlikte hareket etmektedir
2. Emtiaların petrol fiyatları ile ilişkisi dönem dönem değişmekle birlikte, tüm bir veri seti boyunca petrol fiyatları ile (aynı dönemlerde) en çok ilintili emtialar sırası ile:
 - Doğalgaz, Bakır, metal endeksi, kömür, sanayi ürünleri endeksi, yakıt dışı endeksi, alüminyum, doğal gaz ve gıda endeksleridir.

Doğal gaz endeksi de petrol fiyatları ile birlikte hareket etmesine rağmen, 6 ay içerisindeki değişik dönemlerin ortalaması olduğundan, aynı aylardaki ilişki düşük gözükürken belirli bir zaman aralığında çok daha kuvvetli bir ilişki görülmektedir.

Bu değerlendirmelerden çıkarılacak temel sonuçlar şunlardır:

1. Petrol fiyatları ve bir çok emtianın fiyatı arasında pozitif bir ilişki vardır.
2. Dolayısıyla hammadde ithal eden bir çok ülke yabancı döviz fiyatındansa sanki petrol fiyatı gibi bir sanal bir kur ile ithalat yapmaktadır.

3. Tersinden düşünürsek, emtialar birlikte hareket etmektedir, bunun önemli bir göstergesi de petrol fiyatları olabilir.

Eğer bu tezler doğru ise, dünyadaki ithalatın önemli bir miktarı petrol fiyatları ile ilintilidir denebilir mi? Bu soruya cevap aramak için de bir üçüncü çalışma yapılmıştır.

Dünyadaki Diğer Ülkelerin İthalatlarının Petrol Fiyatları İle İlişkisi

En başta Türkiye için yapılan, petrol fiyatları ile toplam ithalat ilişkisini dünyadaki diğer tüm ülkeler içinde yapma ihtiyacı doğmuştur. Dünya Bankası veri tabanından GSYİH ve ithalatın GSYİH'a oranı(%) verileri alınarak, petrol fiyatları ile her bir ülkenin ithalatının ilişkisine bakılmıştır.

Veri tabanında detaylı incelemede, en az dört grup ülke olduğu görülmüştür. Bunlar iki eksende sıralanmaktadır. Birinci eksen, petrol ithalatçısı olup olmadığıdır. Diğer eksen ise gelir seviyesidir.

Tüm verilerin bulunduğu ve çok kabaca bir incelemenin yapıldığı ülkelerden 157 tanesinden 129 tanesinde ilişkinin önemli olduğu bulunmuştur. Petrol fiyatları ithalat ilişkisinin en kuvvetli olduğu ülke tahmin edildiği gibi Suudi Arabistan'dır. Burada bir diğer ilgi çeken nokta ise gelir seviyesi daha düşük ülkelerde bu ilişki nispeten kuvvetli iken, gelir seviyesi arttıkça bu ilişki zayıflamaktadır.

Mesela listede ithalatı petrol fiyatı ile en ilişkili ülkeler arasında ilk 10'da Orta doğu ve Afrika ülkeleri ilk sıralarda yer almaktadır. Özellikle en az gelişmiş ve en düşük gelir grubu ülkeler grup olarak petrol fiyatları ve ithalat ilişkisinin en kuvvetli olduğu ülke grubu iken Euro bölgesinin ilişkisi biraz daha düşüktür. Gözleme bakarak bir ülkenin gelişmiş seviyesi arttıkça petrol fiyatlarına bağımlı bir ithalat rejiminin nispeten daha da azaldığını, petrol fiyatlarına karşı en korumasız olan ülkelerin ise yoksul ülkeler olduğunu söylemek bilinen bir gerçeği teyit etmek olur.

Sonuç

5 noktada bu çalışmaların kısa bir özetini yapmak gerekirse:

- “Petrol fiyatları mı emtia fiyatlarını etkilemektedir yoksa petrol fiyatları emtia fiyatlarının genel bir göstergesi midir?” sorusuna cevap bulmak için daha detaylı bir çalışma yapmak gerekmektedir ama petrol fiyatları ile emtia fiyatları arasında bir ilişki vardır.
- Sadece petrol fiyatlarının seyrine bakarak, dünyanın bir çok ülkesinin ithalatının seyrini de söylemek mümkündür, ama bu eğilim ülke gelir seviyeleri ve ithalat rejimlerine göre farklılık göstermektedir.
- Türkiye ithalatı da petrol fiyatları ile ilintilidir. Bu oran son dönemlerde 150-200 arası bir çarpan şeklindedir. Fakat bu ilişki, iktisadi yapı ve dönüşümlere, petrol fiyat oynaklıklarına ve mevsimselliklere bağlı olarak değişmektedir.
- Türkiye ham petrol ithalatını sıfırlasa da, ithalatı hala petrol fiyatları ile ilintili olabilir, bunun temel sebebi de birinci noktada belirtilen, diğer ithalat kalemlerindeki ürünlerin fiyatlarının petrol fiyatları ile ilişkili olmasıdır
- Petrol fiyatları sadece petrol fiyatları değildir.

Bariş Sanlı

barissanli2@gmail.com

Not: Bu yazıdaki görüşlerin yazarın kendi görüşleri olup, çalıştığı ve üye olduğu kurumlara ve kuruluşların görüşleri değildir, bu kuruluşlara da mal edilemezler. Yapılan ekonometrik çalışmaların sadece kaba bir genel hattı verilmiş olup, çalışmalarda EViews kullanılmıştır.

Kaynaklar ve Detaylar

International Monetary Fund, IMF, <http://www.imf.org/external/index.htm>

World Bank, www.worldbank.org

Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri,
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=12&ust_id=4

Türkiye’de Petrol’de Dışa Bağımlılık ve Risk İncelemesi, Bariş Sanlı, Enerji Piyasası Bülteni Haziran 2011

An Investigation of the Future Natural Gas Prices and Its Effect on Turkey, Bariş Sanlı, Nadim Ekiz, Sohbet Karbuz, Enerji Piyasası Bülteni Haziran 2011